

ESSAYBUNDEL

Deze week verschijnt bij uitgeverij Belvédère de essaybundel *Tante krijgt een zenuwtoeval en andere essays over neurologie en literatuur*, onder redactie van Joost Haan, Frans Meulenberg en Henk Maassen. Daarin laten tientallen auteurs - voor het merendeel neurologen - zien hoe in het werk van literaire grootheden als Evelyn Waugh, Umberto Eco, Ian McEwan en L.F. Céline ziekten van de hersenen en het zenuwstelsel worden verbeeld. Thema's zijn onder meer coma, het gilles-de-la-tourettesyndroom, epilepsie en multiple sclerose. Medisch Contact publiceert een ingekorte versie van het titelhoofdstuk.

Tante krijgt een zenuwtoeval en andere essays over neurologie en literatuur

Joost Haan, Frans Meulenberg en Henk Maassen (redactie)

Uitgeverij Belvédère, Overveen
ISBN 978 90 73459 33 5, 280 blz.,
prijs: 22,50 euro.

Tante krijgt een zenuwtoeval

GERT VAN DIJK

Als dat hier nog lang duurt, zal het gauw gedaan zijn. 'We hebben geen gele tram 7 en bovendien is ze groen.' Wie deze citaten kan plaatsen, is opgegroeid met Suske en Wiske. Al bijna zestig jaar zijn de strips van de Vlaming Willy Vandersteen een groot succes, zodat waarschijnlijk een meerderheid van de Nederlanders en Belgen bekend is met Suske en Wiske. Ze zullen dus ook bekend zijn met de toevallen van Tante Sidonia.

In 1949 kreeg zij haar eerste collaps. Nu zijn er heel wat aandoeningen die gepaard gaan met vallen en waarbij het bewustzijn verloren is of in ieder geval verloren lijkt. De terminologie is verwarrend: een collaps lijkt niet meer te betekenen dan dat iemand viel door een of andere innerlijke oorzaak en niet door een struikelpartij.

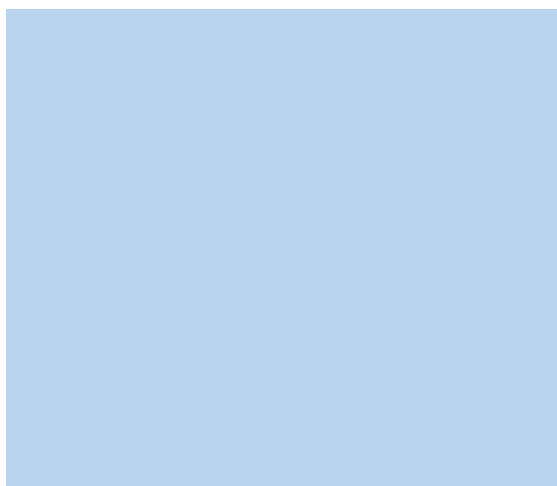
Het woord wegraking is wat preciezer, want het geeft aan dat er iets weg was: het bewustzijn. De eerste aandoening waaraan neurologen denken bij een wegraking is meestal epilepsie. Een epilepsiepatiënt kan stijf omvallen, vaak gevolgd door

schokken, maar uitsluitend slappe aanvallen komen ook voor. Flauwvallen - ofwel syncope - komt veel vaker voor dan epilepsie, maar krijgt onterecht minder aandacht van neurologen, zodat cardiologen ermee aan de haal gaan. Bij syncope valt de patiënt ook, meestal slap maar het kan ook stijf zijn, en meestal zijn er geen trekkingen, maar soms ook weer wel.

Er zijn ook aanvallen waarbij het bewustzijn verloren lijkt, maar niet is. Neurologische aandoeningen die zulke aanvallen veroorzaken zijn bijvoorbeeld hyperekplexia en kataplexie. Bij de schrikziekte (hyperekplexia) wordt de persoon door schrik plotseling stokstijf, zodat hij als een plank omvalt, maar volledig bij kennis en niet in staat om zelfs maar een arm uit te steken om de naderende val te breken. Bij kataplexie valt de getroffen ook met behoud van bewustzijn, onwillekeurig, maar dat wordt vooral opgewekt door lachen en de persoon wordt er slap van en niet stijf.

AANSTELLERIJ

De meeste aanvallen van pseudo-bewusteloosheid liggen op psychiatrisch terrein. Klassieke aanvallen van hysterie met een *arc de cercle*, zoals Charcot die kon opwekken, zie je niet veel

De tuftufclub (1952): tante Sidonia heeft een aanval met slapte. Wiske onderschrijft de diagnose.

De snorrende snor (1957): Sidonia is krom en stijf van de schrik.

meer. Bij die aanvallen kromt de patiënte - meestal gaat het om vrouwen - haar rug, raakt alleen nog met hoofd en hakken het bed en heft het bekken ten hemel. Heden ten dage staat hysterie niet in de DSM-IV, de classificatie van psychiatrische aandoeningen. Conversie staat er nog wel in en reguliere aanstellerij is terug te vinden onder de wat verdoezelende termen *malingering* en *factitious disorder*.

Wat je wilt weten bij de anamnese van een wegraking is wat de persoon in kwestie aan het doen was. Sidonia's aanvallen zijn met beeld en tekst gedocumenteerd, zodat een retrospectief albumonderzoek een analyse toestaat van alle consecutieve aanvallen over maar liefst 23 jaar. Er werden 25 aanvallen in negentien albums aangetroffen. Bij drie gevallen ging het overduidelijk om een hersenschudding; die vallen dus buiten dit onderwerp

Sidonia is lang en mager: ze kan zich zo nodig achter een lantaarnpaal verstoppen. Deze habitus is een bekende verergerende factor bij vasovagale syncopen. Bij haar eerste aanval ooit in *De zwarte madam* (1949) houdt ze haar handen boven het hoofd. Het feit dat ze rechtop staat, vergroot de kans dat er te weinig bloed naar het hoofd wordt gepompt. Dat ze haar armen omhoog houdt, maakt die kans nog groter: in die houding concurreren de armen immers met het hoofd om bloed. Sidonia wordt slap en er is een evidente emotionele prikkel.

De prikkels zijn wel elke keer anders. Dit zie je precies zo in de klinische praktijk. Ook typerend is dat er na een vasovagale syncope makkelijk nog een kan optreden. Dat leidt op SEH's vaak tot consternatie waardoor het risico daarop nog verder stijgt. Verwijder alle enge medische voorwerpen en creëer rust, dan houdt het op. Voorbeeld: de geheimzinnigheid van het zien van een zwarte vogel is Sidonia te veel in *De tuftufclub* (1952). Na het bijkomen valt ze direct weer flauw zodra de vogel opnieuw wordt genoemd.

In *De snorrende snor* (1957) zijn de aanvallen van Sidonia wezenlijk anders van aard. Zij schrikt, slaakt een kreet ('Kweeek!') en valt krom achterover, met de voeten van de grond. Even later ligt ze op de grond, slap, met haar ogen dicht. Dergelijke aanvallen komen later vaker voor.

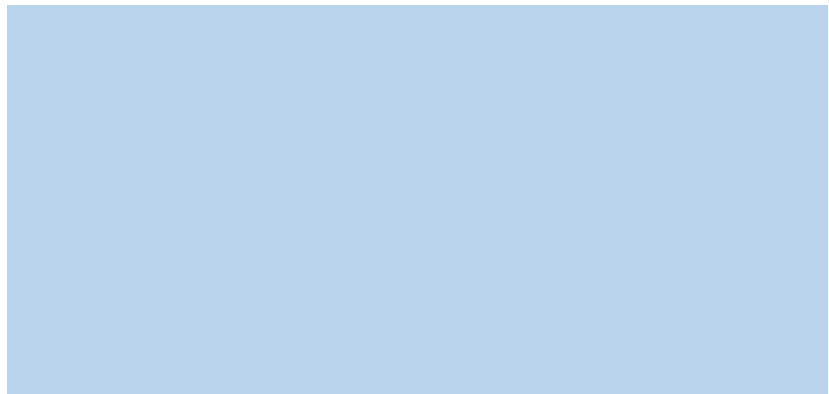
De aanvallen worden opgewekt door een zeer plotselinge schrik en niet door een langer durende emotie ('Tante krijgt een zenuwtoeval!'). Dit past minder goed bij vasovagale syncope. Er zijn niet veel aandoeningen die door schrik worden uitgelokt. Kan het hyperekplexia zijn? Als dat het is, moet het gezien de stijfheid wel de 'major'-vorm zijn; die leidt tot stijfheid na de val en is meestal dominant erfelijk. Nu wordt Sidonia wel stijf, maar krom in plaats van recht. Helaas hebben we niet veel familieanamnese: van Wiske weten we het meest. Zij is een nichtje van Sidonia en schrikt inderdaad ook nogal eens heftig met een kreet ('Eeek!'). Maar ze wordt er niet stijf bij.*

Kataplexie wordt een enkele keer uitgelokt door schrik, maar daar word je nooit stijf van. Schrik kan ook syncope uitlokken, vooral bij het erfelijke verlengde QT-syndroom. We weten echter niet of de aanvallen ook optreden als de wekker gaat en of er familieleden 'zomaar' zijn overleden; dat zou sterk op die diagnose wijzen. Tenslotte is er nog schrik als uitlokker van de zogenaamde *startle epilepsy*, maar verder pleit er niets

voor epilepsie. Wijst de kromme houding op zich nog op een diagnose? Zeker, want deze komt vooral voor bij de ouderwetse hysterische *arc de cercle*.

OPWINDING

Zou het hyperekplexia zijn of toch een goede, ouderwetse hysterie? De beste aanwijzing is waarschijnlijk nog hoe de aanvallen worden uitgelokt: door opwinding. Zo gedraagt Sidonia zich aanvankelijk ook: opgewonden.

Interventie bij een syncope volgens Vandersteen: een koud voetbad.

Het kan niet anders of Sidonia lijdt aan twee aandoeningen: vasovagale syncope en een tweede die we niet goed begrijpen. Het lijkt een mengbeeld van alles en nog wat, met een in de tijd steeds nadrukkelijker psychiatrisch geurtje. Paranoïde denkers zullen monkelen dat we de aandoening niet willen erkennen omdat we haar niet snappen. Diegenen met een wat minder slecht karakter zullen menen dat we het beeld niet herkennen omdat we het niet kennen. Daar zit wat in, want ook erkende aandoeningen herken je alleen als je ze al kent. Kennen, erkennen en herkennen zijn in de diagnostiek verweven: weet wat je wilt weten.

Gelukkig hoeven we het niet te laten bij diagnostiek, maar is er ook nog iets te vertellen over de behandeling. In *De tuftufclub* wordt Sidonia na een (vasovagale) aanval met haar voeten in een mosterdvoetenbad gezet. Na dertig minuten komt ze nog steeds niet bij. Dat lijkt veel te lang voor een syncope, maar een complicerende factor is dat ze rechtop zit. Je mag iemand tijdens een syncope uiteraard nooit en te nimmer overeind houden, omdat dit kan leiden tot permanente hersenschade. Vandersteens analyse is niet alleen beter, maar ook gemakkelijker: Sidonia blijkt haar schoenen nog aan te hebben in het voetbad en als die worden uitgetrokken, komt ze wel snel bij. Zo'n mosterdvoetenbad werkt dus alleen als je er met blote voeten in zit. Dat is nou wetenschap. ■

prof. dr. Gert van Dijk,
hoogleraar klinische neurofysiologie, LUMC Leiden

* Binnen Nederlandse hyperekplexie-families komen zowel de 'major'-vorm met schrikken en stijfheid voor, als de 'minor'-vorm, met schrikken zonder stijfheid. Personen met de 'minor'-vorm hebben het gen voor de ziekte niet.